

Bakalářská práce

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Kapitán Exner a logika – kniha vs. filmové pojetí
Radka Kristlová

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Bakalářská práce

Kapitán Exner a logika – kniha vs. filmové pojetí

Radka Kristlová

Vedoucí práce:

Mgr. Ludmila Dostálová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Ludmile Dostálové, Ph.D. za velmi cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Obsah	1
Úvod	1
1 Teoretická část	3
1.1 Logika, logické pojmy a postupy	3
1.2 Dedukce v detektivkách Václava Erbena	10
1.2.1 Václav Erben a kapitán Exner	10
2 Praktická část	12
2.1 Smrt talentovaného ševce – knižní zpracování	13
2.1.1 Kapitán Exner a Lída Muršová.....	13
2.1.2 Kapitán Exner a poručík Beránek	14
2.1.3 Kapitán Exner a paní Kalábová	14
2.1.4 Kapitán Exner	15
2.1.5 Kapitán Exner a doktor Medek.....	16
2.1.6 Poručík Vlček	17
2.1.7 Kapitán Exner, Lída Muršová a pan Hamel	18
2.1.8 Kapitán Exner a mistr Matějka	19
2.1.9 Kapitán Exner a mistr Matějka	20
2.2 Smrt talentovaného ševce – filmové zpracování	21
2.2.1 Kapitán Exner a Lída Muršová.....	21
2.2.2 Kapitán Exner a poručík Beránek	21
2.2.3 Kapitán Exner a paní Kalábová	21
2.2.4 Kapitán Exner	22
2.2.5 Kapitán Exner a doktor Medek.....	23
2.2.6 Poručík Vlček	24
2.2.7 Kapitán Exner, Lída Muršová a pan Hamel	24
2.2.8 Kapitán Exner a mistr Matějka	25
2.2.9 Kapitán Exner a mistr Matějka	26
2.3 Bláznova smrt – knižní zpracování	26
2.3.1 Kapitán Exner a doktor Bažant.....	26
2.3.2 Kapitán Exner	27

2.3.3	Kapitán Exner	28
2.3.4	Kapitán Exner, Beránek a Vlček.....	29
2.3.5	Kapitán Exner	30
2.4	Bláznová smrt – filmové zpracování	31
2.4.1	Kapitán Exner a doktor Bažant.....	31
2.4.2	Kapitán Exner	31
2.4.3	Kapitán Exner	32
2.4.4	Kapitán Exner, Beránek a Vlček.....	33
2.4.5	Kapitán Exner	33
Závěr	34
Resumé	36
Seznam použité literatury	37

Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je dedukce v detektivní literatuře. Jsem přesvědčena, že každý z nás se s pojmem *dedukce*, který je ústředním pojmem logiky, již někdy ve svém životě setkal. Zda byl pojem použit v souladu se svou definicí, kterou mu vtiskl jazyk formální logiky či nikoliv, ponecháme stranou. Stejně tak není překvapivým faktem, že setkat se s dedukcí v klasické detektivní literatuře není nikterak složité, ba naopak patří k častým rekvizitám těchto příběhů. Zvláště známými v této souvislosti jsou příběhy Sherlocka Holmese nebo Hercula Poirota. Nás však v této práci bude zajímat, jak si v tomto ohledu stojí modernější literární tvorba tohoto žánru. Konkrétně pro nás bude podstatné, do jaké míry (a nejen) s tímto pojmem pracuje ve svých detektivních příbězích spisovatel Václav Erben. Přesněji řečeno jím vytvořená postava detektiva kapitána Exnera. Cílem této práce tedy bude v detektivních příbězích Smrt talentovaného ševce a Bláznova smrt nalézt úsudky v rovině přirozeného jazyka, převést je do jazyka formální logiky a následně se pokusit na ně aplikovat zákony výrokové logiky. Jinými slovy bude snahou prokázat správnost způsobu uvažování kapitána Exnera; resp. platnost jeho usuzování. Tyto dvě detektivky nebyly vybrány náhodou, neboť se obě dočkaly i filmového zpracování. Dílčím cílem této práce tak bude srovnání užitých forem logických postupů v knižním versus filmovém zpracování. Konceptně je práce rozdělená na dvě hlavní části. Část teoretickou a část praktickou.

V teoretické části se zaměřím na výklad logiky a všech důležitých pojmů, které s tématem předkládané bakalářské práce souvisejí. S využitím odborné literatury v této části vysvětlím logické zákony, odvozovací pravidla a postupy, s nimiž budeme pracovat v praktické části práce. Především se s výkladem zaměřím na výrokovou logiku a s ní související termíny a pojmy, neboť právě tato oblast logiky se jeví jako nejvhodnější pro dosažení stanoveného cíle. Zároveň je mnohem srozumitelnější a pro náš účel dostatečná. Věnovat se budeme seznámení se základními pojmy jazyka výrokové logiky jako jsou *pravdivostní podmínky*, *výrok*, *formule*, *argument*, *operátor*, *tvrzení*, *závěr* či *vyplývání a odvozování*. Z uvedeného je zřejmé, že pro praktickou část práce bude velmi důležitá práce s odbornými zdroji, které se problematikou logiky, jejího názvosloví, jednotlivých

zákonů, pravidel a postupů podrobně zabývají. Krátce se rovněž zastavíme u autora těchto detektivních příběhů, Václava Erbena. V závěru praktické části ozřejmím volbu tématu a ústy autora se seznámíme se základní charakteristikou postavy kapitána Exnera.

Praktická část představuje stěžejní část této práce. Je členěna na dvě, resp. čtyři podkapitoly. Tyto nesou název podle jednotlivých detektivních příběhů a formy zpracování, tj. knižní a filmové. Každá z těchto podkapitol je poté rozdělena na dílčí části v závislosti na počtu úsudků nalezených v textu daného detektivního příběhu a pojmenována dle účastníků příslušného rozhovoru. Nalezený úsudek je vždy nejdříve uveden v přímé citaci, následně rozložen na jednotlivé premisy a závěr ve větách přirozeného jazyka, a nakonec převeden do formálního jazyka výrokové logiky. Tato metoda nám zároveň umožní ověřit platnost či neplatnost nalezených úsudků. Ponejprv se vždy zaměříme na úsudky v knižním zpracování detektivního příběhu a teprve následně provedeme srovnání s jeho filmovým zpracováním. Při této konfrontaci nás bude zajímat, zda byl úsudek nalezený v knižní předloze zachován i ve filmu, do jaké míry a případně v jaké formě. V závěru této práce shrneme výsledky a vyhodnotíme jednotlivá zjištění, jež z provedené analýzy vyplynou.

1 Teoretická část

V teoretické části práce se zaměřím především na seznámení s tématem logiky. Představím logiku samotnou, základní druhy logiky a zároveň vysvětlím pojmy a logické postupy, s nimiž budu pracovat v praktické části mé práce. Rovněž v této části odůvodním volbu tématu i zvolené detektivní literatury a také krátce představím jejího autora.

1.1 Logika, logické pojmy a postupy

S ohledem na povahu předkládané práce považuji za zcela nezbytné vysvětlit pojmy i postupy, s nimiž budu v textu pracovat. Ačkoliv většina z těchto pojmů prakticky zlidověla, jsou často užívány ve špatných souvislostech. Mnozí z nás užívají nebo slýchají pojmy jako „logika“, „dedukce“, „argument“, „výrok“ či „úsudek“ prakticky denně, aniž bychom se pozastavovali nad jejich skutečným významem, správným výkladem. V této části práce se tedy zaměřím na správný výklad základních logických pojmů a postupů tak, jak jsou definovány v moderní logice.

Za zakladatele logiky je považován řecký filozof Aristoteles. Systém logiky, jenž vytvořil, je označován jako logika *aristotelská* nebo *tradiční*. Jelikož tento systém při řešení veškerých základních logických otázek vychází ze vztahů mezi pojmy, bývá též označován jako logika *pojmová*. A na základě užívané formy správného odvozování ji lze rovněž označit *sylogistikou*.

Samotné slovo logika je odvozeno z řeckého slova *logos*, jehož význam je možné přeložit jako *slovo* či *řeč* a zároveň jako *rozum* i *smysl*. Logiku pak lze definovat jako vědu o formách a principech správného usuzování nebo odvozování, přičemž předmětem logiky jsou *tvrzení* a jisté specifické vztahy mezi nimi.¹ Sám Aristoteles logiku nevnímal jako vědu, ale jako nástroj, který je nezbytným předpokladem každého vědeckého bádání. Byl přesvědčen, že logika je nástrojem, jehož úkolem je za pomoci souboru zcela jasně vymezených pravidel nasměrovat naše myšlení správným směrem na cestě za poznáním.² Můžeme ji považovat rovněž za nástroj, s jehož pomocí se snažíme rozpoznat správné

¹ KOLÁŘ. *Argumenty filosofické logiky*, s. 23

² srov. s SOUSEDÍK. *Logika pro studenty humanitních oborů*, s. 39-41

myšlenkové postupy od nesprávných a v konečném důsledku pravdivé od nepravdivého.³

Logiku lze dále rozdělit na *formální* a *neformální*. Zatímco mezi formální systémy logiky patří všechny systémy zaměřující se pouze a výhradně na formu tvrzení, a nikoliv na jeho obsah – sylogistika, výroková i predikátová logika – tak neformální systémy logiky zůstávají na úrovni přirozeného jazyka a běžného lidského způsobu uvažování. Do oblasti neformální logiky patří rozbor postupů *argumentace* a *rétorika*.⁴ Tyto znalosti oceníme zejména v diskuzích, debatách, ale i při četbě či sledování televize. Pokud se totiž rozhodneme zastávat nějaký názor, který není ve společnosti všeobecně přijímán nebo je kontroverzní, budeme s největší pravděpodobností potřebovat tvrzení, která podpoří naši argumentaci. A pokud mají tato tvrzení hrát v náš prospěch, měla by být nezvratná. Abychom si byli jistí, že jsou nezvratná, musíme dokázat ověřit jejich pravdivost. A zákony logiky jsou oním nástrojem, jenž nám to umožní.

Aristotelská logika byla dominantním logickým systémem od antiky až po novověk, kdy německý logik a matematik Gottlob Frege poprvé upozorňuje na to, že tradiční logika dosáhla hranic svých možností a je nutné hledat nové prostředky, které umožní řešit složitější logické problémy. Položil tak základy *moderní* logiky. Mezi nejpropracovanější systémy této logiky patří systémy *výrokové* a *predikátové* logiky, přičemž výroková logika tvoří základ moderní logiky. Jejím základním pojmem je *výrok*, tedy věta, jenž má právě jednu pravdivostní hodnotu, totiž pravda (1) nebo nepravda (0). Tato hodnota je neměnná a zůstává zachována po celou dobu logické operace. Pro systém klasické výrokové logiky jsou charakteristické tři základní principy:

- a. *princip dvouhodnotovosti* – existují pouze dvě pravdivostní hodnoty, a to pravda nebo nepravda,
- b. *princip extenzionality* – zaměnitelnost výroků se stejnou pravdivostní hodnotou,
- c. *princip jednoznačnosti* – někdy je označován jako *zákon vyloučeného třetího*, tj. každý výrok může mít pouze, a právě jednu pravdivostní

³ SVATEK; DOSTÁLOVÁ. *Logika pro humanistiku*, s. 5

⁴ srov. s SVATEK; DOSTÁLOVÁ. *Logika pro humanistiku*, s. 10-11

hodnotu, či *princip vyloučeného sporu*, tj. není možné, aby jeden a tentýž výrok byl současně pravdivý i nepravdivý.⁵

Výroky mohou být buď *jednoduché* nebo *složené*, přičemž složené výroky vytváříme spojením jednoduchých výroků pomocí *logických spojek*. Tyto spojky jsou označovány rovněž jako *funktory* či *operátory*. Hlavním oborem výrokové logiky je zjišťování pravdivostní hodnoty složeného výroku na základě pravdivostních hodnot výroků jednodušších a charakteru užitých logických spojek, kdy každá z nich má přesně stanovený význam.⁶

Nejjednodušší logickou spojkou je *negace*. Pro tento operátor budu v praktické části práce používat značení pomocí symbolu „ \neg “. Negaci můžeme klasifikovat jako funkci s jednou proměnnou a operátor jako jednoargumentový. Pokud si za proměnnou „ p “ dosadíme výrok s pravdivostní hodnotou „pravda“, tak užitím negace z něj vytvoříme výrok s pravdivostní hodnotou „nepravda“. Pro výrokovou logiku jsou však stěžejní výrokové funkce se dvěma proměnnými, tj. s využitím dvouargumentových operátorů. Argumenty těchto výrokových funkcí tvoří uspořádaný pár pravdivostních hodnot a existují čtyři možné zápisy tohoto uspořádání: (1, 1); (1, 0); (0, 1); (0, 0). Každé jednotlivé výrokové funkci pak odpovídá určitý průběh pravdivostních hodnot.⁷ Uvedu zde pouze ty dvoumístné výrokové funkce a jejich funktory, s nimiž budu pracovat.

- a. *konjunkce* – na úrovni přirozeného jazyka odpovídá spojce „a“
zápis: $p \wedge q$
pravdivost: konjunkce je pravdivá tehdy a jen tehdy, jsou-li pravdivé oba argumenty
- b. *disjunkce* – na úrovni přirozeného jazyka odpovídá spojce „nebo“
zápis: $p \vee q$
pravdivost: disjunkce je pravdivá tehdy a jen tehdy, je-li pravdivý alespoň jeden argument
- c. *implikace* – na úrovni přirozeného jazyka odpovídá spojce „jestliže, pak“
zápis: $p \rightarrow q$

⁵ SOUSEDÍK. *Logika pro studenty humanitních oborů*, s. 156

⁶ SVATEK; DOSTÁLOVÁ. *Logika pro humanistiku*, s. 42

⁷ srov. s SOUSEDÍK. *Logika pro studenty humanitních oborů*, s. 158–160

pravdivost: implikace je nepravdivá tehdy a jen tehdy, je-li první člen implikace pravdivý a druhý člen implikace nepravdivý, v ostatních případech je vždy pravdivá

Každá argumentace představuje určitý uzavřený jazykový celek. Tento celek lze rozložit na dvě části: Za prvé tvrzení, které zdůvodňujeme a jemuž budeme v dalším říkat *závěr*, *úsudek* či *konkluze*. Za druhé pak tvrzení, pomocí nichž *závěr* zdůvodňujeme. Tato podpurná tvrzení nazveme *předpoklady* či *premisy*.⁸ *Tvrzení* lze vymezit jako větu, která má pravdivostní podmínky, tj. má smysl si položit otázku, zda je či není pravdivá. V přirozeném jazyce lze tvrzení ztotožnit s úplnou, gramaticky správně utvořenou a smysluplnou oznamovací větou v přítomném či minulém slovesném čase. To však není podstatou tvrzení. Pro jazyk logiky jsou důležité pravdivostní podmínky. Rovněž lze jako tvrzení označit formule, tj. věty formálního jazyka výrokové a predikátové logiky.⁹ Jak již bylo řečeno výše, logika se zabývá především takovými tvrzeními, která jsou díky své struktuře (formě) pravdivá, či nepravdivá a zkoumá vztahy mezi nimi. Jinými slovy, pro formální logiku je důležitá forma tvrzení hodnocená z hlediska vztahu formy tvrzení k jejich pravdivosti.¹⁰ Z toho vyplývá, že pro logiku jsou nejdůležitějšími úkoly určování *pravdivostních podmínek tvrzení* a ověřování platnosti úsudků, tj. určování vztahu *vyplývání*. Pokud ovládneme nástroje logiky, tak bychom měli být schopni rozpoznat pravdivostní podmínky nějakého tvrzení pouze na základě jeho formy. Dále dokázat určit, zda určité tvrzení vyplývá z jiných tvrzení či nikoliv, tj. ověřit platnost úsudku. A nakonec bychom měli dokázat odvodit všechny závěry vyplývající z daných tvrzení, a tedy najít všechny možné důsledky.¹¹

Aby byl argument (úsudek) z logického hlediska správný neboli platný, tak je nezbytné, aby jeho *závěr* vyplýval z *premis* (předpokladů), tj. tvrzení, která mu v posloupnosti předcházela. Tato skutečnost je zcela zřejmá v definici *vyplývání*, která říká, že „*závěr vyplývá z premis tehdy a jen tehdy, jestliže není možné, aby byly premisy pravdivé a závěr nepravdivý.*“¹² Pokud tedy máme pravdivé premisy,

⁸ SOUSEDÍK. *Logika pro studenty humanitních oborů*, s. 15

⁹ KOLÁŘ. *Argumenty filosofické logiky*, s. 24-25

¹⁰ viz. KOLÁŘ. *Argumenty filosofické logiky*, s. 32

¹¹ srov. s SVATEK; DOSTÁLOVÁ. *Logika pro humanistiku*, s. 10–11

¹² SOUSEDÍK. *Logika pro studenty humanitních oborů*, s. 28

není možné, aby byl závěr nepravdivý. Jestliže je závěr nepravdivý, pak je nutně alespoň jedna z premis nepravdivá. Vztah vyplývání tak zachovává pravdivost premis, která se přenáší na závěr.¹³

Logika tedy využívá přesně vymezených pravidel, na jejichž základě se pokouší rozlišit správné usuzování od nesprávného, případně nesprávné odvozování od správného. Na základě užitých pravidel a konkrétních postupů je logika tradičně dělena na *deduktivní* a *induktivní*. Zatímco deduktivní logika se zabývá odvozováním specifických závěrů z obecných předpokladů, tak induktivní logika se zabývá odvozováním obecných pravidel či zákonitostí ze specifických předpokladů.¹⁴ Zároveň platí, že pokud jsou v deduktivním odvozování pravdivé předpoklady, tak je nemožné, aby závěr z nich odvozený byl nepravdivý. Jinými slovy, závěry v deduktivním odvozování jsou pravdivé, jsou-li předpoklady pravdivé. Uvedu příklad. Máme tvrzení (předpoklad, premisu): „*Všichni lidé jsou smrtelní.*“ Uvedu-li jako další tvrzení, že „*Sókrates je člověk*“, tak mohu na základě deduktivního odvozování dospět k závěru, že „*Sókrates je smrtelný.*“ Naproti tomu závěry v induktivním odvozování jsou pouze pravděpodobné, nikoli absolutně jisté. K těmto závěrům totiž docházíme na základě předchozí zkušenosti, pozorování. Opět uvedu příklad. Jestliže každý král, kterého jsme dosud viděli, měl na hlavě usazenou korunu, mohu na základě induktivního usuzování dospět k závěru, že „*každý král nosí korunu.*“ V obou příkladech jsou závěry odvozeny. V deduktivní logice jsou však vyvozovány přímo z předchozích informací (tvrzení) a považujeme je tedy za jisté (nezvratné). Zatímco v induktivní logice jsou závěry vyvozovány z opakovaných pozorování či vzorců a jsou pouze pravděpodobné. To znamená, že „*požadujeme pouze evidenci, která ukazuje, že závěr, k němuž jsme dospěli, je dobře zdůvodněn, že je pravděpodobnější než nějaký jiný závěr, k němuž jsme mohli dospět.*“¹⁵

Na závěr teoretické části je potřeba ještě představit postupy a pravidla odvozování, jichž bude využito v praktické části. Mezi nejzákladnější pravidla odvozování platného úsudku v deduktivní logice patří *modus ponendo ponens*, tj. *způsob kladně kladný*; *modus ponendo tollens*, tj. *způsob kladně záporný*;

¹³ SOUSEDÍK. *Logika pro studenty humanitních oborů*, s. 29

¹⁴ POPKIN; STROLL. *Filozofie pro každého*, s. 302

¹⁵ POPKIN; STROLL. *Filozofie pro každého*, s. 302

modus tollendo ponens, tj. způsob záporně kladný a *modus tollendo tollens*, tj. způsob záporně záporný.

- a. **modus ponendo ponens**, z lat. *způsob kladně kladný*, je zákon klasické výrokové logiky. Jedná se o jedno ze základních platných úsudkových schémat, z něhož je odvozeno stejnojmenné pravidlo.¹⁶ V moderní logice je toto pravidlo užíváno ve své zkrácené podobě *modus ponens*.

zákon: $[p \wedge (p \rightarrow q)] \rightarrow q$

pravidlo: p

$p \rightarrow q$

q

příklad: Oběť byla úspěšná.

Jestliže je někdo úspěšný, má mnoho nepřátel.

Oběť měla mnoho nepřátel.

- b. **modus ponendo tollens**, z lat. *způsob kladně záporný*, je dalším zákonem klasické výrokové logiky. Týmž název nese pravidlo z tohoto zákona odvozené.¹⁷ Tento název je dnes užíván spíše výjimečně. Mnohem přesnější a častější je označení tohoto pravidla jako *odvozování po případech*. Tento způsob značení budu v praktické části mé práce využívat i já.

zákon: $[p \wedge \neg (p \wedge q)] \rightarrow \neg q$

pravidlo: p

$\neg (p \wedge q)$

$\neg q$

příklad: Vrah na Rambouska čekal.

Není možné, aby zároveň vrah na Rambouska čekal a neznal ho.

Vrah Rambouska znal.

- c. **modus tollendo ponens**, z lat. *způsob záporně kladný*, je rovněž zákon klasické výrokové logiky a také pravidlo nesoucí týmž název.¹⁸ Stejně jako v předchozím případě došlo k úpravě terminologie i u tohoto pravidla.

¹⁶ SZYMANEK. *Umění argumentace. Terminologický slovník*, s. 199

¹⁷ SZYMANEK. *Umění argumentace. Terminologický slovník*, s. 199

¹⁸ Tamtéž.

Tento způsob odvozování je dnes rovněž zařazen do kategorie pravidel označovaných jako *odvozování po případech*.

zákon: $[\neg p \wedge (p \vee q)] \rightarrow q$

pravidlo: $\neg p$

$p \vee q$

q

příklad: Smrt Jana Krempy nebyla nešťastná náhoda.

Smrt Jana Krempy byla nešťastná náhoda nebo byl zavražděn.

Jan Krempa byl zavražděn.

- d. **modus tollendo tollens**, z lat. *způsob záporně záporný*, je posledním z klasických zákonů výrokové logiky. Tentýž název má i pravidlo, které je z tohoto zákona odvozené.¹⁹ Současná výroková logika pracuje s kratší variantou názvosloví i v tomto případě a je využíváno označení *modus tollens*.

zákon: $[\neg p \wedge (q \rightarrow p)] \rightarrow \neg q$

pravidlo: $\neg p$

$q \rightarrow p$

$\neg q$

příklad: Dveře zavřené nebyly.

Kdyby byly dveře zavřené, pak by Jan Krempa mohl propadnout jejich skleněnou výplní.

tedy: Jan Krempa nemohl propadnout jejich skleněnou výplní.

V případě, že se některé z výše uvedených úsudkových schémat v textu objeví, nebude již potřeba u takového úsudku dokazovat jeho platnost jinou formou.

¹⁹ SZYMANEK. *Umění argumentace. Terminologický slovník*, s. 200

1.2 Dedukce v detektivkách Václava Erbena

Pozornost věnovaná tématu výrokové logiky není nikterak náhodná. Jelikož tématem mé bakalářské práce je dedukce v detektivní literatuře, bude pro nás systém výrokové logiky tím nejdůležitějším. V minulosti již byly zpracovány jiné bakalářské práce na toto téma. Nicméně jejich autorky se zabývaly problematikou dedukce u Sherlocka Holmese, Hercula Poirota a slečny Marplové. Zvolila jsem proto jinou cestu a pokusila se provést analýzu dedukce v modernější detektivní tvorbě. Jelikož se všechny předchozí práce zaměřovaly na zahraniční detektivy a literární tvorbu, rozhodla jsem se zůstat u tuzemské literatury. Volba padla na postavu detektiva vytvořenou spisovatelem Václavem Erbenem v 60. letech minulého století, kapitána JUDr. Michala Exnera. Na jeho postavě se pokusím pomocí logických zákonů výrokové logiky ověřit, zda se s postupem času nějakým zásadním způsobem změnilo jejich využití v tomto žánru.

1.2.1 Václav Erben a kapitán Exner

Václav Erben byl český spisovatel, proslulý především svými detektivními příběhy s postavou detektiva kapitána Exnera. Narodil se 2. listopadu 1930 v Náchodě, kde také absolvoval Obchodní akademii a poté pokračoval ve studiu divadelní dramaturgie a rozhlasové režie na pražské DAMU. Později se věnoval práci novináře, redaktora a do roku 1990 působil jako dramaturg ve Filmovém studiu Barrandov. Psaní se věnoval od poloviny 60. let, a kromě detektivek tvořil také psychologická a historická díla. Zemřel 19. dubna 2003 v Dobříši, kde je také pochován.

V úvodu detektivního příběhu s názvem *Poklad byzantského kupce* je autorem uvedena stručná charakteristika životní cesty postavy detektiva, kapitána Michala Exnera.

„Životní osudy kapitána Michala Exnera byly svým způsobem zajímavé. Toužil stát se kameramanem, a dokonce se mu podařilo složit úspěšně zkoušky na příslušnou školu a absolvovat první ročník. Ony dva semestry stačily, aby poznal, že z něho filmař nikdy nebude – stejného názoru byla i většina jeho pedagogů -, a proto opustil fakultu uměleckého směru a skončil svá vysokoškolská studia jako promovaný právník. Můžeme předpokládat, že touha připravit se na povolání

umělce může kromě jiného, samozřejmě, znamenat také jistý neklid v povaze a snadné jítření mysli. Jisté je, že Exner měl rád ruch a změnu a věci neobvyklé. Proto se pokusil o místo na ministerstvu vnitra. Byl přijat. V několika případech osvědčil bystrost a vtip, vyřešil jaksi mimochodem věci, které nebyly zrovna v jeho pracovní náplni, a tak jeho představení dospěli k rozumnému závěru. Zařadili ho na pracoviště, kde takové věci staly se pracovní náplní promovaného právníka a nyní několik měsíců kapitána.“²⁰

Již na základě této citace lze odvodit, že kapitán Exner nebude představovat detektiva typu Sherlocka Holmese ani Hercula Poirota. Vzhledem k uměleckému založení u něj lze očekávat nekonvenční přístup, cit pro detail a důraz na intuici.

Domnívám se, že nemalý vliv na způsob uvažování vtisknutý jednotlivým postavám detektivů bude mít také doba jejich vzniku i období řešených případů. Sir Arthur Conan Doyle stvořil postavu Sherlocka Holmese v roce 1887, ubytoval jej na Baker Street 221b ve Westminsteru v Londýně a nechal jej řešit případy v prostředí Spojeného království 2. poloviny 19. století. Agatha Christie napsala první příběh s postavou detektiva Hercula Poirota v roce 1916, přiřkla mu belgický původ, ubytovala jej na adrese Apt. 56B, Whitehaven Mansions, Sandhurst Square, London 1. a nechala jej řešit případy té doby. Václav Erben vytvořil postavu kapitána Exnera v roce 1964, přiřkl mu zaměstnání pracovníka Veřejné bezpečnosti, vlastnictví historického kabrioletu, vlastnosti gentlemana s vytříbeným vkusem, osobním šarmem a nechal jej řešit případy své doby. Na základě tohoto stručného výčtu indicií se domnívám, že lze očekávat i rozdíly ve způsobu uvažování jednotlivých detektivních postav.

²⁰ ERBEN. *Poklad byzantského kupce*, s. 18

2 Praktická část

V této části práce se s pomocí výše popsaných logických postupů a principů budu věnovat analýze deduktivních, respektive logických postupů v detektivních příbězích Václava Erbena. Konkrétně se zaměřím na díla *Smrt talentovaného ševce* a *Bláznova smrt*.

Ústřední postavou zvolených detektivek je kapitán JUDr. Michal Exner, který společně se svými dvěma spolupracovníky, poručíky Vlčkem a Beránkem, tvoří sehraný tým. Svou pozornost zaměřím především na ně a jejich způsob logického uvažování, odvozování a usuzování. Jednotlivé příklady logických úsudků jsou vždy nejdříve uvedeny v přímé citaci a teprve následně podrobeny rozkladu pomocí logických pravidel. Nejdříve je úsudek rozložen na premisy a závěr ve větách přirozeného jazyka. Tyto věty jsou poté zformalizovány a na základě odvozovacích pravidel je ověřena jejich platnost či neplatnost.

Původním záměrem bylo zpracovat těchto detektivních příběhů více, konkrétně pět. Během četby jednotlivých detektivních příběhů se však ukázalo, že způsob uvažování kapitána Exnera je zcela odlišný od detektivních postav Sherlocka Holmese či Hercula Poirota. Kapitán Exner na rozdíl od nich neodvozuje, nýbrž *dokazuje*. To znamená, že postupuje přesně naopak, než jsme zvyklí z klasických detektivek spisovatelky Agathy Christie nebo spisovatele sira Arthura Conana Doylea. Kapitán Exner nejdříve vysloví nebo nastíní tezi a teprve následně hledá argumenty (tvrzení) na její podporu. První premisa, tj. obecná nebo také implikativní premisa, se v citovaném textu obvykle vůbec nenachází, čtenář si jí domýšlí, resp. kapitán Exner ji mlčky předpokládá. Vzhledem k tomuto zjištění a skutečnosti, že je tomu tak i v ostatních detektivkách Václava Erbena, byly použity pouze dva příběhy, na nichž bude demonstrován způsob uvažování kapitána Exnera.

Vzhledem k tomu, že se tyto dva zvolené detektivní příběhy dočkaly i filmového zpracování, rozhodla jsem se toho využít a provést následné srovnání užitých forem logických postupů v knihách s jejich filmovým pojetím. Konkrétně nás bude zajímat, zda byly úsudky nalezené v textu ve filmu zachovány či nikoliv, případně do jaké míry a v jaké formě.

2.1 Smrt talentovaného ševce – knižní zpracování

Kapitán Exner přijíždí do malého městečka Opolná, aby zde strávil pár dní na dovolené. V noci jeho příjezdu je však spáchán zločin, jehož obětí se stane místní lidový umělec, šikovný zámecký údržbář a původním povoláním švec, pan Rambousek. Kapitán Exner se tak místo kýženého odpočinku pouští opět do práce a společně se svými kolegy se vydává po stopách vraha.

2.1.1 Kapitán Exner a Lída Muršová

*„Mluvil jsem s Pepou Kolářem.“ „Ale? A co vám povídal?“ „Že to neudělal.“
„Mluvil pravdu.“ „Vy, drahá, patrně víte všechno na světě. Povídejte.“
„Pepa je janek, cvok, malinko zaostalý. Proč by zabíjel Boleslava Rambouska?“ „Pro peníze. Nenáviděli se.“ „Ježíš! Nechal by ho ležet na cestě. A hned by se šel vozrat třeba sem a vykřikoval by, že rozbil dědkovi hlavu.“ „Znáte ho tak dobře?“ „Zažila jsem ho několikrát. Tady i ve městě. A ta jeho si pro něj někdy přišla. Nejdřív na něj křičela, pak si dala pivo, pak se znovu pohádali, pak šli domů, podpírali se, někdy je bylo slyšet z dálky, jak na sebe ječí a krásně si nadávají. Totiž krásně... Hrozně, jestli chcete. Sprostě.“²¹*

Kdyby Pepa Kolář Rambouska zabil (p), nechal by tělo ležet na cestě a šel se svým činem chlubit (q)

Pepa Kolář vinu popřel ($\neg q$)

Pepa Kolář Rambouska nezabil ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

$\neg q$ —

$\neg p$

Jedná se o platný úsudek. V tomto případě bylo uplatněno pravidlo modus tollens.

²¹ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 87

2.1.2 Kapitán Exner a poručík Beránek

„Hele,“ posadil se (pozn. poručík Beránek), „jsem tady pár hodin. A tak ti říkám, toho zámeckýho údržbáře a lidovýho umělce evropskýho jména moc rádi neměli... Samozřejmě, vražda je vždycky zlá. Zvlášť na malým městě. Jenže tady... Nemluvil jsem s nikým, koho by to skutečně, rozumíš, skutečně vzalo.“ ... proč se nám tohle městečko zdá tak studený, ačkoliv byl zavražděn člověk, který zde vyrostl a asi i něco uměl...“ „Protože,“ pravil Michal Exner, „byl úspěšný. To se neodpouští.“²²

Je-li někdo úspěšný (p), nemá ho nikdo rád (q)

Rambousek byl úspěšný (p)

Rambouska neměl nikdo rád (q)

p → q

p _____

q

Jedná se o platný logický úsudek odvozený dle pravidla modus ponens. Závěr vyplývá z premis, které jsou pravdivé. První premisa je zde vyjádřena implicitně. Kapitán Exner ji zamlčuje, resp. předpokládá.

2.1.3 Kapitán Exner a paní Kalábová

„Připletl jsem se do nešťastné události... Byl to prý starší člověk.“ „Myslíte Rambouska?“ „Nenáviděl ho snad někdo?“ „Víte,“ řekla s moudrým úsměvem zkušené ženy hovořící k mladšímu příteli, „já myslím pro peníze.“ „A měl je?“ „Určitě. Jako údržbář moc nevydělal. Ale byl šikovný, vedle jízďárny máme truhlářskou a zámečnickou dílnu. Dělal tam melouchy i pro nás, pro zámek. Na fakturu. Měl povolení národního výboru. A jako švec...“ „Taky ševcoval?“ „Původně ševcoval. Měl dílnu. Pod náměstím, jak se jde k zámeckému mlýnu, jestli jste tam už byl...“²³

²² ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 118-119

²³ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 132-133

Kdo dělá melouchy (p), má peníze (q)

Rambousek dělal melouchy (p)

Rambousek měl peníze (q)

$p \rightarrow q$

p_____

q

Závěr vyplývá z premis, které jsou pravdivé. První premisa je vyjádřena implicitně, tj. v textu se neobjevuje, autor předpokládá, že si ji čtenář domyslí. Po jejím dosazení lze vytvořit schéma, která odpovídá pravidlu modus ponens. Jedná se tedy o platný logický úsudek.

2.1.4 Kapitán Exner

„Kdo ho nenáviděl...“ uvažoval Exner. „Kdo? Tohle neudělal nikdo přespolní, soudruhu poručíku. Kdo znal dobře jeho zvyky a cesty? Nebo si snad myslíte, že ho pronásledoval? Se sekyrkou v ruce?“²⁴

V tomto případě je uplatněn důkaz sporem (argumentum ad absurdum), který je založen na logickém zákonu vyloučeného třetího, tj. jednom ze základních principů výrokové logiky, principu jednoznačnosti.

Vrah na Rambouska čekal (p) nebo jej pronásledoval se sekerkou v ruce (q)

Vrah Rambouska nepronásledoval se sekerkou v ruce ($\neg q$)

Vrah na Rambouska čekal (p)

$p \vee q$

$\neg q$ _____

p

²⁴ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 156

Ze zápisu je zřejmé, že se jedná o platné úsudkové schéma. Při svých úvahách kapitán Exner vylučovací metodou dokazuje, že pokud by Rambouska zavraždil někdo „neznámý“, musel by jej pronásledovat i se sekerkou v ruce. Naopak tomu, kdo Rambouska znal, stačilo pouze si na něj počkat a v daný okamžik si vzít sekerku s sebou. Zároveň tím prokazuje, že se jednalo o úkladnou, tj. předem promyšlenou, vraždu.

2.1.5 Kapitán Exner a doktor Medek

Doktor Medek vydechl. „Kdo to udělal?“ „Nevíme.“ „To je ale,“ upravil si oběma rukama brýle, „to je hrůza... to je vandalství...“ „Myslím, že ani jediný obraz nezůstal v pořádku...“ „To snad... Myslel jsem...“ „Co jste myslel?“ „Že ho někdo zabil z lidské nenávisti nebo pro peníze... Ale tohle se mi zdá...“ „Nenašli jsme žádné peníze...“ „To tedy znamená...“ „Pro nás – loupežná vražda.“ „Ale,“ rozpřáhl doktor Medek ruce, „promiňte, soudruhu kapitáne, to není loupežná vražda. To je akt pomsty! To je akt pomsty! To je naprosto psychopatický čin individua chorobného mozku!“

25

Jestliže žádný obraz nezůstal v pořádku (p), jednal vrah ze msty (q)

Žádný obraz nezůstal v pořádku (p)

Vrah jednal ze msty (q)

$p \rightarrow q$

p_____

q

Jestliže nebyly nalezeny peníze (p), musel je sebrat vrah (q)

V bytě Rambouska peníze nebyly nalezeny (p)

Peníze odcizil vrah (q)

²⁵ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 159-160

$p \rightarrow q$

p _____

q

Oba závěry jsou odvozeny podle platného logického pravidla modus ponens. V obou případech závěr vyplývá z premis, které jsou pravdivé. Jedná se tedy opět o platné úsudky.

2.1.6 Poručík Vlček

„... Na dveřích, na klice, na některých předmětech jako například na zásuvce tohoto stolu, jsme našli stopy krve postiženého. To, zdá se, dokazuje, že pachatel vstoupil do místnosti dveřmi, nikoliv oknem, že nejdříve prohledával byt a potom jej zpustošil. Ke zničení obrazů a soch bylo použito pouze takových metod, které nemohly způsobit hluk. Bylo použito výhradně materiálů, které měl pachatel po ruce. Různých druhů ředidel, bezbarvých laků, epoxidového laku, barev a laků všech druhů, které jsou tady. Obrazy byly dílem prokopnuty nebo proraženy tupým předmětem, dílem rozřezány některým z řezbářských nástrojů. Byly použity tři nebo čtyři dláta, jak přišly pachateli pod ruku. Důkaz: opět drobné stopy krve postiženého. Pachatel opouštěl byt s rukavicemi, které zanechaly stopy na dveřích a klice. Byly to opět stopy po různých lacích a barvách. Pokud jde o zmíněný vražený nástroj: byl použit, a to zřejmě stejnou osobou, která v bytě pracovala s barvami a laky. Ovšem stopy na topůrku jsou velmi nepatrné. Po celou dobu pachatelova pobytu v bytě, až do chvíle, kdy znovu sebral sekerku (předpokládám verzi, že si sekerku odložil u schodů), měl pachatel na ruku rukavice potřísněné krví postiženého.“²⁶

Pachatel vstoupil do Rambouskova bytu dveřmi (p) nebo oknem (q)

²⁶ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 182-183

Na okně žádné stopy nebyly ($\neg q$)

Pachatel vstoupil do Rambouskova bytu dveřmi (p)

$p \vee q$

$\neg q$

p

případně

Kdyby měl pachatel vražedný nástroj s sebou v Rambouskově bytě (p), pak by na něm musely být značné stopy po barvách a lacích (q)

Na topůrku byly stopy po barvách pouze nepatrné ($\neg q$)

Pachatel neměl sekerku v Rambouskově bytě ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

$\neg q$

$\neg p$

První úsudkové schéma je příkladem odvozování po případech s využitím disjunkce. Závěr vyplývá z premis, které jsou pravdivé. Jedná se o platný úsudek. Ve druhém případě bylo využito odvozovacího pravidla modus tollens. Závěr rovněž vyplývá z pravdivých premis, jedná se tedy též o platný úsudek.

2.1.7 Kapitán Exner, Lída Muršová a pan Hamel

„Byla jsem v mlékárně na kakau s koláčem a tam někdo povídal, že pod mlejnem kriminálka seče trávu. Protože jsem zvědavá a chtěla jsem tě vidět s kosou, tak jsem se šla podívat na senoseč. Z cesty bylo krásně vidět, jak se jeden kapitán koupe ve strouze a tahá z ní hadry. I řekla jsem si, že bude potřebovat pomoci, vrátila jsem se do hotelu a...“ Zřetelně pobledl. Rychle dopíjel kávu: „Ježíš, já zapomněl...“ „Zapomněl?“ „Peníze a... Pane Hamel, děkuju, já se stavím. Teď musím utíkat.“ „Stalo se

něco?“ ... „Má pravdu,“ řekl pan Hamel. „Vrah ho musel vidět, kdyby chtěl. Jako na dlani. Jako ty.“²⁷

Jestliže viděla koupajícího se kapitána Exnera z návsi ona (p), mohl jej vidět také vrah (q)

Ona Exnera z návsi viděla (p)

Mohl jej vidět také vrah (q)

$p \rightarrow q$

p _____

q

I v tomto případě závěr vyplývá z premis. Kapitán Exner však závěr, k němuž dospěl, nevyslovuje. Místo něj ho doplňuje pan Hamel, který jej z jednání kapitána Exnera vyvozuje. Schéma odpovídá logickému odvozovacímu pravidlu modus ponens, jedná se o platný úsudek.

2.1.8 Kapitán Exner a mistr Matějka

„Směšné! Rambousek nebyl umělec! Byl mazal! Proč vraždit mazala diletanta?“ „Víte líp než já, že Rambousek byl talentovanější než vy. Začal být proslulý. Vás znají v krajském městě. Koneckonců studoval jste na Akademii. Ale takových malířů, jako jste vy, těch je! Rambousek byl originální. Sršel nápady, barvami. Začal jste strašně nenávidět jeho dílo. Kdyby se to odehrávalo jen tady, v Opolné! To by se dalo odbýt mávnutím ruky. Ale ve světě! To nešlo. Tak jste sprovodil ze světa jak jeho, tak jeho dílo. Jenže, kam jste ukryl peníze?“²⁸

Jestliže byl Rambousek talentovanější než mistr Matějka (p), pak měl mistr Matějka důvod Rambouska nenávidět (q)

Rambousek byl talentovanější než mistr Matějka (p)

²⁷ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 232

²⁸ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 239

Mistr Matějka Rambouska nenáviděl (q)

$p \rightarrow q$

p_____

q

Uplatněno pravidlo modus ponens, úsudek je platný. Závěr vyplývá z pravdivých premis.

Matějka by neměl potřebu sprovodit Rambouska ze světa (p), kdyby byl Rambousek obdivován pouze v Opolné (q)

Rambousek nebyl obdivován pouze v Opolné ($\neg q$)

Mistr Matějka sprovodil Rambouska ze světa ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

$\neg q$ _____

$\neg p$

Příklad užití pravidla modus tollens. Opět platný úsudek.

2.1.9 Kapitán Exner a mistr Matějka

„Vy jediný, mistře, kromě příslušníka Bezpečnosti, jste věděl, čím byl pan Rambousek zavražděn. Paní Rambouskové jste to řekl vy. Pan Vondráček na nádraží neměl a nemá tušení o způsobu, jak byl pan Rambousek zabit. Mluvil jsem s ním.“²⁹

Jestliže mistr Matějka věděl, čím byl Rambousek zabit (p), pak je jeho vrahem (q)

Mistr Matějka věděl, čím byl Rambousek zabit (p)

Mistr Matějka je Rambouskovým vrahem (q)

²⁹ ERBEN. *Smrt talentovaného ševce*, s. 239

$p \rightarrow q$

p _____

q

Platné úsudkové schéma podle pravidla modus ponens.

2.2 Smrt talentovaného ševce – filmové zpracování

2.2.1 Kapitán Exner a Lída Muršová

Tento rozhovor je ve filmovém zpracování zcela vypuštěn. Na rozdíl od knižní předlohy film nepředpokládá, že by se kapitán Exner a Lída Muršová znali z dřívějšíka (pozn. detektivní příběh Smrt talentovaného ševce knižně navazuje na detektivku Bláznova smrt, v níž se poprvé objevuje postava Lídy Muršové).

2.2.2 Kapitán Exner a poručík Beránek

„Víš, že jsem tady mluvil se všema lidma.“ „Hm?“ „A jenom jeden jedinej, toho Rambouska měl rád.“ „Víš, že ten Rambousek byl velmi úspěšnej člověk? A to se v Čechách nikdy neodpouští, kapitáne.“

Role v tomto dialogu jsou oproti původní knižní předloze zaměněny, ale význam sdělení zůstává neměnný. První premisa je zde opět zamlčena, tj. „pokud je někdo úspěšný, tak ho nemá nikdo rád.“

2.2.3 Kapitán Exner a paní Kalábová

Rovněž tato pasáž s rozhovorem mezi kapitánem Exner a paní Kalábovou byla ve filmovém zpracování vypuštěna, respektive roztroušena do několika nahodilých dialogů mezi kapitánem Exnerem a obyvateli Opolné.

Naproti tomu se ve filmu objevuje tento dialog mezi uvedenými postavami:

„Slyšel jsem, že tady někoho zatkli.“ „Jo, Koláře. To se dalo čekat. Koho jinýho tady taky můžou zatknout. Jenomže, kdyby Kolář vraždil, tak je Rambousek mrtvej už dávno.“

Pokud by měl být vrahem Kolář (p), tak by byl Rambousek zabit už dříve (q)

Rambousek byl zabit až nyní ($\neg q$)

Kolář není vrahem Rambouska ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

$\neg q$

$\neg p$

Ze zápisu je opět patrné užití pravidla modus tollens, jedná se tedy o platný úsudek.

2.2.4 Kapitán Exner

Citace z knižní předlohy se ve filmovém zpracování neobjevuje. Teze úsudku však ano, ale v jiných souvislostech.

„Pitva potvrdila, že za prvé to mohlo být tak kolem půlnoci, možná o něco dřív. Za druhé, příčinou smrti byly rány sekyrkou do hlavy. Vražedný nástroj byl nalezen poručíkem Šlajnerem. Ty rány byly dvě. Jedna zezadu do týla, ta byla příčinou smrti. A ta druhá...“ „Zezadu?“ „Hm.“ „To znamená, že na něj čekal.“ „Motiv?“ „Motiv nejasný.“

Jestliže byl Rambousek zabit ranou do hlavy zezadu (p), tak na něj vrah čekal (q)

Rambousek byl zabit ranou do hlavy zezadu (p)

Vrah na Rambouska čekal (q)

$p \rightarrow q$

p

q

I v tomto případě se jedná o platné úsudkové schéma. Jeho zápis odpovídá pravidlu modus ponens.

2.2.5 Kapitán Exner a doktor Medek

„Barbar! Proboha! Barbar! Barbar! Co to bylo za vandala, tohle?!“ „Tiše, pane doktore, nahoře se provází.“ „To byl vandal, tohle! Ale no, podívejte se! To je konec. To už nikdo nedá dohromady tohle!“ „My jsme zjistili, že Rambousek měl hodně peněz. Co vy na to?“ „Co? Měl, měl, peníze měl. Peníze měl tadyhle v šuplíku. Často se na ně díval a taky se s nima chlubil. A taky měl konto v Živnobance...“ „Ale my jsme nenašli ani korunu, pane doktore. Ani korunu! Takže pro peníze?“ „Ano. Co říkáte?“ „Pro peníze?“ „Vy jste se zbláznil snad!? To je nesmysl. Pro peníze. Kdyby to bylo pro peníze, tak sbalil tyhle obrazy. V nich je cena! Ale prosím vás... Teda byla cena. Ale já už napsal monografii.“ „Hlavně že ji máte napsanou.“ „No dobře, ale nejsou reprodukce. Tohle se přece slepit nedá, rozumíte!? Nerozumíte... Já se snad z toho zblázním.“ „Moment. Moment. Počkejte, pane doktore. Počkejte. Uklidněte se, prosím vás.“ „Ale vždyť já jsem klidnej.“ „Mě zajímá tahle dvanáctka. Podívejte se.“ „No já se dívám, co...“ „Co myslíte? Co to může znamenat?“ „Ta dvanáctka?“ „No, cokoliv. Ale rozumíte... To nejde slepit tohle... To restaurátor nedá dohromady ani za dvacet let tohle! Ale proč by to dělal, a taky kdo by to dělal. Dneska, že jo. On nebyl ani národní umělec, ani zasloužilej. Tak proč by to dělal. Byl to švec. Ovšem ale geniální švec, pane!“ „Proč myslíte, že ho zabili?“ „Šílenec, omyl.“ „Tomu přece sám nevěříte.“ „Psychopat.“ „No a motiv?“ „Psychopat. Zničit takovéhle dílo? Psychopat.“ „Anebo zničit vás?“ „Ale. Co by si na mě vzal? Zrovna mě.“

Jestliže šlo vrahovi o peníze (p), tak by neničil Rambouskovy cenné obrazy (q)

Vrah všechny obrazy zničil ($\neg q$)

Vrahovi nešlo o Rambouskovy peníze ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

$\neg q$ —

$\neg p$

Zatímco v knižní předloze se po převedení úsudku do jazyka formální logiky odvozuje závěr podle pravidla modus ponens, tak v případě filmového

zpracování docházíme k závěru pomocí pravidla modus tollens. V obou případech se však jedná o platná úsudková schémata, a tedy i platné závěry.

2.2.6 Poručík Vlček

„Na dveřích, na klíče a na některých předmětech, jako například na zásuvce tohoto stolu, jsme našli stopy krve postiženého. To dokazuje, že pachatel vstoupil dveřmi, že nejdříve prohledával celý byt a potom jej zpusťil. Obrazy byly dílem prokopnuty, dílem rozřezány. Byly použity tři nebo čtyři dláta, tak jak přišly pachateli pod ruku. Důkaz: opět drobné stopy barev a krve postiženého. Pachatel opouštěl byt s rukavicemi, které zanechaly stopy na dveřích, klíče a později na vražedném nástroji, sekerce. Ale pozor. Na šatech vyšetřovaného Koláře, ani na jeho těle nebyly nalezeny žádné stopy po barvách, laku nebo krvi postiženého, tj. Rambouska.“

Není možné, aby zároveň Kolář neměl na oblečení stopy barev a laků (p) a byl vrahem Rambouska (q)

Kolář neměl na oblečení stopy barev a laků (p)

Kolář není vrahem Rambouska ($\neg q$)

$\neg (p \wedge q)$

p _____

$\neg q$

Příklad odvozování po případech. Na rozdíl od knižní předlohy se ve filmovém zpracování objevuje v monologu poručíka Vlčka explicitní vyjádření druhé premisy, když upozorňuje kapitána Exnera a poručíka Beránka na skutečnost, že je nemožné, aby spoušť v Rambouskově bytě napáchal Kolář, a přitom na sobě neměl žádné stopy po barvách či lacích. Ze zápisu vyplývá, že se jedná o platný úsudek. Závěr vyplývá z premis, které jsou pravdivé.

2.2.7 Kapitán Exner, Lída Muršová a pan Hamel

Ačkoliv se ve filmu objeví scéna, v níž kriminálka seče trávu a následně kapitán Exner loví z rybníka oblečení pachatele svázané do ztraceného ubrusu paní

Kalábové, tak pasáž z knižní předlohy, která je předmětem podkapitoly 2.1.7 a jež obsahuje úsudek, se ve filmu nevyskytuje.

2.2.8 Kapitán Exner a mistr Matějka

„Víte, poručík Šlajner mě říkal, že... no zkrátka, že už třicet let si dáváte šít stejné šaty. Pracovní šaty. Tydle a tydle. Víte.“ „Ale, prosím vás, to je přece nesmysl. Staré šaty. No tak jsem je zahodil, někdo je našel. To přece nemůžete kvůli nějakým šatům...“ „No samozřejmě že ne kvůli šatům. Mohl bych se vás zeptat, kam jste je hodil, že? Kdy? Co bylo v kapsách? Mimochodem kapesník paní Šustrové. A tak dále, a tak dále, a tak dále... Podívejte se, já vím naprosto bezpečně, že vy jste zabil Rambouska. A jeho dílo jste zničil. Ale až po vraždě, ne před ní. Já zatím nevím, kam jste dal ty peníze, který jste odnesl z toho bytu, ale to není vůbec podstatný. O to nešlo. O to vám vůbec nešlo. A teď jsme u toho motivu, kterej mě chybí. Já myslím, že to bylo tohle, víte (pozn. kapitán Exner ukazuje na sbírku portrétů mistra Matějky, které mu každoročně k narozeninám věnoval Rambousek). Světový úspěch ševce. Každý rok k narozeninám jeden obraz. Tucet. To bylo kruté. Zvlášť když byl stále úspěšnější a úspěšnější, slavnější a slavnější. Že?“ „Vy si to... To si neumíte představit!!“ „Ale umím.“ „Neumíte!“ „Prosím vás, řekněte mě, kdy? Kdy jste poprvé pocítil potřebu ho zabít? Když jste dostal jedenáctý obraz?“ „Ano, ano. Tenkrát mi řekl: „Taky budeš bohatej, mistře, taky. Ale za rok, víš? To jich bude tucet. Víte kolik dostával za jeden obraz? A víte, kolik mu jich koupili v Karcentru? Tucet! Tucet mazanic diletanta! Mě žádněj, pane. Mě žádněj! A já teď tady mám mít výstavu. Z mých portrétů. Tady z toho... To je...“ „Takže jsem si to, přeci jenom, představoval správně.“

Mistr Matějka zabil Rambouska ze msty (p) nebo pro peníze (q)

O peníze mistru Matějkovi nešlo (¬q)

Mistr Matějka zabil Rambouska ze msty (p)

p v q

¬ q

p

Kapitán Exner prokazuje motiv opět pomocí odvozování po případech. Na základě vyloučení jednoho z členů předložené disjunktivní formule pomocí druhé premisy je odvozen závěr, který z daného tvrzení vyplývá. Jedná se tedy o platný úsudek.

2.2.9 Kapitán Exner a mistr Matějka

Také od využití tohoto úsudku bylo ve filmovém zpracování upuštěno.

Skutečnost, že způsob, jakým byl Rambousek zabit, sděluje jeho ženě přímo mistr Matějka, tak zůstává ve filmu skryta.

2.3 Bláznova smrt – knižní zpracování

V Meziboří, v domě bývalého významného obchodníka a majitele zkrachovalé pojišťovny Josefa Krempy, je nalezen mrtvý jeho duševně nemocný syn, Jan Krempa. Vše nasvědčuje tomu, že se jednalo o nešťastnou náhodu, neboť jeho tělo bylo zavěšeno v rozbité prosklené výplni dveří. K události je povolán rodinný lékař MUDr. Bažant. Při ohledání těla určí jako příčinu smrti vykrvácení a udušení způsobené přeříznutím krční tepny a krku. Případ uzavřen. Až do doby, než se případu ujme kapitán Exner.

2.3.1 Kapitán Exner a doktor Bažant

„Nevzpomenu si. Poslyšte, to je zajímavý. Nevzpomenu si.“ „Nevadí. Jste si jist, že šlo o nešťastnou náhodu?“ „Ovšem,“ řekl doktor Bažant uraženě. „A výsledek pitvy?“ „Dovolte, pane, jaký výsledek pitvy?! To byl tak jasný případ, že vůbec nebylo potřeba nic hlásit! Nešťastná náhoda, pane, a jestli se někdo domnívá, že to bylo něco jiného, tak...“ „Tak?“ „Tak je blázen,“ řekl Hugo Bažant a ztěžka se postavil tlusté nohy.³⁰

Kdyby nešlo o nešťastnou náhodu (p), pak by doktor Bažant nařídil pitvu (q)

Doktor Bažant pitvu nenařídil ($\neg q$)

Šlo o nešťastnou náhodu ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

³⁰ ERBEN. *Bláznova smrt*, s. 29

¬q

¬p

Jedná se o úsudek odpovídající pravidlu modus tollens, tedy o platné úsudkové schéma. Závěr vyplývá z daných předpokladů.

2.3.2 Kapitán Exner

„Velmi lituji, že jsem přišel v neobyčejně nevhodnou dobu. Ale obávám se, že se nevidíme naposled. Byl bych rád, kdyby pokoj zůstal, jak je. Nejen z piety.“ „Jak tomu máme rozumět?“ zeptal se Krempa vzrušeně. „Jak jsem to řekl.“ „Nepřeji si, abyste vyšetřovali. Mám všelijakých vyšetřování po krk! Pro anonymní udání, jehož cílem bylo rozvrátit klid rodiny, nestrpím vaši přítomnost.“ Exner se smutně usmál. „Předně: nejde o anonymní udání. Vlastně nejde vůbec o udání. Jestli budeme nebo nebudeme vyšetřovat, nechte na nás. A co jste myslel tím, že máte vyšetřování až po krk?“ Místo něho odpověděla Věra Kremková. „Otec byl majitelem pojišťovny. Před lety. Po znárodnění...“ „Rozumím,“ přerušil ji Exner. „Ale tady šlo o docela jiné problémy.“ „O jaké?“ zeptala se ostře paní Kremková. „Je docela možné,“ řekl Exner zamyšleně, „že váš sny nezemřel nešťastnou náhodou... Omlouvám se. Na shledanou.“ „A jak tedy?!“ vyhrkla dívka u schodů. Byla hezká a díval se na ni déle, než bylo nezbytně třeba. Pokrčil rameny. Bezděčně a šeptem vyslovila první slovo, které ji napadlo: „Vražda...“ Paní Kremková vyjekla. Všichni ostatní se nějak pohnuli a strnuli. „Třeba. Když už jste to řekla přesně a otevřeně.“³¹

Pokud Jan Krempa nezemřel nešťastnou náhodou (p), pak byl zavražděn (q).

Jan Krempa nezemřel nešťastnou náhodou. (p)

Jan Krempa byl zavražděn. (q)

$p \rightarrow q$

p

³¹ ERBEN. *Bláznova smrt*, s. 40

q

respektive

Smrt Jana Krempy byla nešťastná náhoda (p) nebo byl zavražděn (q)

Smrt Jana Krempy nebyla nešťastná náhoda ($\neg p$)

Jan Krempa byl zavražděn (q)

p v q

$\neg p$ _____

q

Tento úsudek je příkladem již zmiňovaného odvozování. První premisa v textu uvedena není a čtenář je k ní přiveden jen na základě vyjádření postavy Lídy Muršové, jež na základě sdělení kapitána Exnera, že smrt Jana Krempy nebyla nešťastná náhoda vyslovuje domněnku, že byl zavražděn. Teprve po dosažení tohoto předpokladu lze vytvořit úsudek, který v tomto případě odpovídá pravidlu modus ponens, tedy platný úsudek.

2.3.3 Kapitán Exner

„Pane Krempa, pokud si vzpomínám, žádal jsem vás včera,“ řekl Michal Exner, a přitom se pomalu obrátil a kráčel ke Krempovi, jenž stál se svou ženou u krbu, „aby do pokoje nikdo nevstupoval.“ „Ano, souhlasí, prosím. My jsme se drželi přesně vašich pokynů.“ „To mě těší,“ pravil Exner zdvořile. „Budte tak laskav a pojdte blíž... Když jsem včera odcházel, stál příborník levým rohem zde, asi dva centimetry od kraje téhle parkety. Jeho levá strana ležela na téhle čáře. Dnes je tady. O deset centimetrů vpravo. Můžete mi vysvětlit záhadný posun, když milostivá paní v hale pouze zametala? Paní Krempová, pojdte sem také. Podívejte. Zde stál včera a tady dnes. Teď se postavte do dveří. Nechodte dovnitř. Včera byl v pokoji trochu nepořádek. Dnes rovněž. Ale jiný než včera. Například včera byla povytažena levá horní zásuvka u stolu. Dnes druhá shora a napravo třetí a pak poslední. Mohl bych vám ukázat ještě několik dalších zřetelných

změn,“ řekl Exner se sebejistým úsměvem, „ale snad tohle postačí, nemyslíte?“³²

Kdyby do místnosti nikdo nevstupoval (p), byl by příborník na stejném místě jako včera. (q)

Příborník není na stejném místě. ($\neg q$)

Do místnosti někdo vstoupil ($\neg p$)

$p \rightarrow q$

$\neg q$ —

$\neg p$

V tomto případě se jedná o platný úsudek podle pravidla modus tollens. Z toho lze usuzovat, že se jedná o platný závěr.

2.3.4 Kapitán Exner, Beránek a Vlček

„Dělám, co můžu. Nuže: vlasy nalezené v pokoji Jana Krempe jsou čtvery. Za prvé: tmavě kaštanové mírně prošedivělé... a tak dále, má tady charakteristiku a rozměry. Podle vzorků, které jsme získali ze zásuvky stolu a jiných míst, patřily nepochybně zavražděnému. Pak tam byly dva tvoje vlasy, dlouhé vlasy obarvené na černo – patří Anně Krempové a dále několik světlých krátkých a poměrně jemných vlasů, které nepatří nikomu z rodiny.“ „Doktor Bažant,“ poznamenal Beránek. „Je plešatej a šedivej,“ řekl Exner. „Nuže, stejný druh vlasů jsme našli ve voze značky mercedes, který patří kapitánu Michalu Exnerovi. Z toho nepochybně vyplývá...“ „...že v poslední době vezl vraha,“ doplnil Vlček.³³

Jestliže se shoduje vzorek vlasů nalezený v pokoji zavražděného s vlasy nalezenými v autě kapitána Exnera (p), pak musel kapitán Exner vést vraha ve svém voze (q).

³² ERBEN. *Bláznova smrt*, str. 99-100

³³ ERBEN. *Bláznova smrt*, s. 238

Vzorky vlasů se shodují (p)

Kapitán Exner vezl vraha svým vozem (q)

$p \rightarrow q$

p_____

q

Po převedení argumentu do jazyka formální logiky sledujeme, že zápis odpovídá pravidlu modus ponens. Jedná se tedy opět o platné úsudkové schéma, a tedy i platný závěr.

2.3.5 Kapitán Exner

„Ověřit si v nemocnici vaše alibi před týdnem nebude snad obtížné. V pokoji Jana Krempy jsme našli vaše vlasy... Což není úplný důkaz. mohly tam ležet rok... Jana Krempu se vám podařilo zneškodnit. Asi jste ho trochu škrtil, z anatomie znáte místo, kde lze nejlépe stisknout krční tepny a pak... dveře. Jenže když jste odcházel, nepodařilo se vám dveře zavřít. Nebo jste si neuvědomil, že spadne-li člověk z místnosti na dveře, které se otevírají ven, musí být dveře nutně zavřeny, aby mohl prorazit hlavou sklo. Když Jana Krempu našli, byly dveře pootevřeny... Nešťastná náhoda. Během potyčky se Cordalle rozsypal. Sebral jste všechno až na dvě tablety. Jednu jste rozšlápli na koberci, druhá se zakutálela pod knihovnu.“³⁴

Není možné, aby byly dveře do pokoje otevřené (p) a zároveň někdo nešťastnou náhodou prorazil hlavou jejich skleněnou výplň. (q)

Dveře byly otevřené (p)

Jan Krempa neprorazil hlavou jejich skleněnou výplň nešťastnou náhodou ($\neg q$)

$\neg (p \wedge q)$

³⁴ ERBEN, *Bláznova smrt*, s. 257

p_____

¬q

Z výše uvedeného zápisu je zřejmé, že se jedná o případ odvozování po případech. Tedy platné úsudkové schéma, závěr je platný.

2.4 Bláznová smrt – filmové zpracování

2.4.1 Kapitán Exner a doktor Bažant

Kapitán Exner navštíví doktora Bažanta v jeho ordinaci a vedou spolu dialog, který je úplným přepisem citace z podkapitoly 2.3.1. Tvar i forma úsudku jsou v tomto případě zcela zachovány.

2.4.2 Kapitán Exner

„Lituji, že jsem přišel v tak nevhodnou dobu, ale byl bych rád, kdyby pokoj zůstal i nadále tak, jak je. A nejen z piety.“ „Dovolíte?“ (a ukazuje na telefon). „Prosím.“ ... „Pane Rubeši, buďte tak laskav a píchněte mi s tím ještě jednou.“ (posunout příborník zpět před dveře) „Jak tomu mám rozumět?“ „Jak jsem to řekl.“ „Nechci abyste vyšetřovali. Mám už toho vyšetřování za celý život až po krk. Chcete rozvrátit klid mé rodiny, pane.“ „Co myslíte tím, že máte vyšetřování až po krk.“ „Promiňte. Promiňte, prosím vás. Tatínek byl majitelem pojišťovny. Po znárodnění...“ „Rozumím, ale tady by šlo přece o docela jiné problémy.“ „O jaké?“ „Co kdyby to nebyla nešťastná náhoda?“ „Co tedy?“ „Vražda?“ „Omlouvám se. Na shledanou.“

Stejně jako v případě úsudku v knižní předloze nejsou jednotlivé premisy vyjádřeny v textu přímo. Kapitán Exner pouze vyslovuje svou tezi, že smrt Jana Krempy pravděpodobně nebyla pouze nešťastná náhoda. Na podporu tohoto tvrzení však nepředkládá žádné argumenty a místo něj jednu z možných premis vyslovuje postava Lídy Muršové. Následně je na divákovi, aby si domyslel druhou premisu, totiž, že pokud tedy nebyla smrt Jana Krempy nešťastnou náhodou, byl patrně skutečně zavražděn.

I v tomto případě lze zhodnotit, že platnost úsudku z knižní předlohy byla přenesena do jeho filmového zpracování.

2.4.3 Kapitán Exner

„Pane Krempa, pokud si vzpomínám, žádal jsem vás včera, aby do pokoje nikdo nevstupoval.“ „Ano, ale my se drželi přesně vašich pokynů.“ „Když jsem včera odcházel, stál příborník zde, asi dva centimetry od kraje téhle parkety. Dnes je tady. Můžete mi vysvětlit ten záhadný posun, když milostivá paní v hale jenom zametala?“ (S Beránkem odsunou příborník a vstoupí do pokoje) „Paní Kremková, pojdte sem také. I včera tu byl nepořádek, ale jiný. Včera byla povytažena levá horní zásuvka u stolu. Dnes prostřední a pak tahle napravo. Kdo to udělal?“ (manželé Krempovi se na sebe podívají a pokrčí rameny).

Na úrovni přirozeného jazyka zůstala obsahová stránka úsudku zachována i přesto, že byly užity jiné věty. Rozložíme-li jej na této úrovni na jednotlivé premisy a závěr zjistíme, že jejich podoba je shodná s rozbořem úsudku z knihy.

Kdyby do pokoje nikdo nevstupoval (p), byl by příborník na stejném místě (q)

Příborník není na stejném místě ($\neg q$)

Do pokoje někdo vstupoval ($\neg p$)

Po převedení jednotlivých premis do jazyka formální výrokové logiky zjistíme, že zůstala zachována i tato forma.

$p \rightarrow q$

$\neg q$

$\neg p$

Případně můžeme vytvořit ještě úsudek:

Kdyby do pokoje nikdo nevstupoval (p), byl by v pokoji stejný nepořádek jako včera (q)

V pokoji je jiný nepořádek ($\neg q$)

V pokoji někdo byl ($\neg p$)

Přepis do jazyka formální výrokové logiky by odpovídal stejnému schématu jako úsudek první v pořadí. Oba úsudky odpovídají pravidlu modus tollens.

Závěrem lze říci, že úsudky se shodují v knižním i filmovém zpracování.

2.4.4 Kapitán Exner, Beránek a Vlček

Tato pasáž byla ve filmové verzi zcela vypuštěna. Zatímco v knižní předloze představují vzorky nalezených vlasů jeden z usvědčujících důkazů, tak filmová verze s tímto důkazním materiálem vůbec nepracuje.

2.4.5 Kapitán Exner

„Uvědomil jste si, že krabička s Cordallem byla červená. Oba poslední deníky také a pro obojí jste si před týdnem přišel. Přitom vás překvapil Jan Krempa. Při potyčce se Cordall rozsypal. Podařilo se vám Krempu zneškodnit. Ale zapomněl jste, že padne-li člověk na dveře, které se otevírají ven a má-li hlavou prorazit sklo, musí být dveře nutně zavřené. To je další fakt.“

Na rozdíl od knižní předlohy zůstává ve filmovém zpracování zamlčen předpoklad, že dveře byly otevřené, a tedy nemohl Jan Krempa hlavou prorazit jejich skleněnou výplň a zemřít nešťastnou náhodou. Nicméně pokud si tuto premisu domyslíme, můžeme vytvořit úsudek totožný s podkapitolou 2.3.5

Závěr

Cílem této práce bylo v detektivních příbězích Václava Erbena, Smrt talentovaného ševce a Bláznova smrt, nalézt v textu úsudky v rovině přirozeného jazyka, jejich následné převedení do jazyka formální logiky, a nakonec pokus o aplikaci zákonů výrokové logiky na nalezené pasáže. Na základě takto provedené formalizace pak prokázat pravdivost, správnost i platnost způsobu uvažování kapitána Exnera.

V teoretické části jsem představila téma logiky, její druhy, zákony, pravidla a vysvětlila základní pojmy s nimiž jsem pracovala v praktické části. Rovněž jsem uvedla odůvodnění volby tématu i literatury a krátce představila autora zvolených detektivních příběhů, Václava Erbena, i hlavní postavu jeho detektivních příběhů, kapitána JUDr. Michala Exnera.

Z praktické části předložené práce vyplynulo důležité zjištění, že kapitán Exner nevyužívá přímého usuzování, tak jako jeho starší kolegové Hercule Poirot a Sherlock Holmes, ale naopak odvozování. Při své práci využívá vztahu vyplývání zcela intuitivně. Na rozdíl od svých starších kolegů nedochází ke svým závěrům systematickým usuzováním, ale jakoby mimochodem. Intuitivně, postřehem. I proto jsou jeho úsudky zdánlivě triviální a v postupech lze vyzorovat přímou souvislost s jeho charakteristikou uvedenou v závěru teoretické části této práce.

Čtenáři je povětšinou předložena nějaká Exnerova teze, kterou se následně snaží podepřít dílčími tvrzeními. Často jsme se také setkali s faktem, kdy jedna z premis není v textu vůbec obsažena a autor tak vlastně předpokládá, že si ji čtenář domyslí. To však neznamená, že by způsob uvažování kapitána Exnera byl horší nebo dokonce špatný. Všechny úsudky, které se v textu objevily a byly podrobeny rozboru, se ukázaly býti platnými. Jen je nutné doplnit, že klasická forma dedukce, tak jak ji známe právě od starších detektivů, se u kapitána Exnera prakticky nevyskytuje.

Dílním cílem této práce bylo provést srovnání užitých forem logických postupů v knižním a filmovém zpracování zvolených detektivních příběhů. Velmi překvapujícím v tomto ohledu shledávám fakt, že v obou případech byly některé v textu nalezené úsudky ve filmovém zpracování zcela vynechány případně nahrazeny úsudky od těch původních zcela odlišnými. V případě detektivky

Bláznova smrt je také velmi zajímavé, že ke konečnému odhalení vraha dochází kapitán Exner skrze jiný důkazní materiál, resp. jiné úsudky jimž přikládá větší váhu. Tak se stane, že zatímco v knižním zpracování je pachatel usvědčen, mimo jiné, na základě analýzy vlasů, které zanechal ve voze kapitána Exnera, tak ve filmovém zpracování se o vlasech vůbec nemluví. Ve filmovém zpracování detektivního příběhu Smrt talentovaného ševce zůstanou dokonce některé otázky nevyřešené. Pachatel je usvědčen a nezodpovězenými otázkami se již dále filmový kapitán Exner vůbec nezabývá.

Závěrem lze konstatovat, že vytyčené cíle byly splněny. Moderní detektivní tvorba nevyužívá logiku jako nástroj pro usvědčování pachatelů tak explicitně jako je tomu v klasických detektivkách. Nicméně příslušná logická schémata lze v intuicích vyšetřovatelů odhalit.

Resumé

The topic of the present bachelor thesis is deduction in detective literature. It is not difficult to encounter deduction in classical detective literature. On the contrary. It is one of the frequent requisites of these stories. Especially famous in this context are the stories of Sherlock Holmes or Hercule Poirot. However, we will be interested to see how more modern literary works of this genre stand in this respect. In particular, it will be important to us to what extent (and not only) the writer Václav Erben works with this concept in his detective stories. More precisely, the character of the detective Captain Exner created by him. The aim of this thesis will be to find judgements in the detective stories *The Death of a Talented Shoemaker* and *The Death of a Fool* in the level of natural language, to convert them into the language of formal logic and then to try to apply the laws of propositional logic to them. In other words, we shall endeavour to prove the correctness of Captain Exner's mode of reasoning; or rather, the validity of his reasoning. These two detective stories have also been made into films. A partial aim of this thesis will be to confront the forms of logic used in the film treatment of the detective story with its book counterpart.

Seznam použité literatury

ERBEN, Václav. *Bláznova smrt*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020. ISBN 978-80-274-0654-8

ERBEN, Václav. *Smrt talentovaného ševce*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020. ISBN 978-80-274-0798-9

KOLÁŘ, Petr. *Argumenty filosofické logiky*. Praha: FILOSOFIA, 1999. ISBN 80-7007-121-4

POPKIN, Richard. H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Přeložili K. Berka; J. Pištěk; I. Štekrová. Praha: Ivo Železný, 2000. ISBN 80-240-0257-4

SOUSEDÍK, Prokop. *Logika pro studenty humanitních oborů*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-509-7

SVATEK, Jan., DOSTÁLOVÁ, Ludmila. *Logika pro humanistiku*. Pelhřimov: Dobrá Voda, 2003. ISBN 80-86473-54-6

SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace. Terminologický slovník*. Přeložila: Z. Smetanová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0699-3

Bláznova smrt [film]. Režie Zdeněk KUBEČEK. Československo, 1973

Smrt talentovaného ševce [film]. Režie Jan SCHMIDT. Československo, 1982